

in epistolam ad Ephesios II

in christo ab ipso deriuentur in membra ecclesie et perficiantur in eis. Unde subdit. Qui oia in omnibus adimpletur scilicet dum hunc quidem qui est membrum ecclesie facit sapienter secundum perfectam sapientiam que est in ipso. illi uero iustus secundum perfectam iusticiam et sic de alijs.

Capitulū secundū.

Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis uestris in quibus aliquando ambulastis secundum principem potestatis aeris huius: spiritus qui nunc operatur in filios dissidentie: in quibus et nos aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostre facientes uoluntatem carnis et cogitationū: et eram⁹ natura filij ire sicut ceteri. Supra enumerauit apostolus beneficia humano generi per christum communiter exhibita: hic apostolus commemorat eadem per comparationē ad eorum statū preteritū. Statū autē eorum preteritū dupliciter considerari potest. Primo quidem quantum ad statum culpe. Secundo quantum ad statū gentilitatis eorum. Apostolus ergo duo facit. quia primo commemorat beneficia quantum ad primum statū eis exhibita. Secundo commemorat ea per comparationē ad statum secundū ibi. Propter quod memores estote etc. Prima itē in duas. quia primo recitat apostolus statū culpe ipsorum. Secundo beneficij gratie iustificationis ibi. Deus autē qui diues est etc. Prima itē in duas. quia primo commemorat statū culpe quantum ad gentiles. Secundo quantum ad iudeos ibi. In quibus et nos omnes etc. Prima itē in duas. quia primo premitit beneficij generalitatem. Secundo subdit huius necessitatē ibi. Cum essetis mortui etc. Dicit ergo. Dico quod deus magnifice operatur in fidelibus secundum operationē potentie uirtutis eius quā operatus est in christo: et hoc quod suscitauit illum a mortuis. secundum hanc ergo operationē ad huius operationis exemplū conuincit nos uite scilicet gratie de morte peccati. Osce. 6. Uiuificauit nos post duos dies in die tertia suscitauit nos etc. Col. 3. Si surrexistis cum christo que sursum sunt etc. Necessitatē uero huius beneficij ostendit cum dicit. Cum essetis mortui etc. Ubi optime describit eorum culpam. Primo quantum ad multitudinem quia cum essetis mortui scilicet morte spirituali que pessima est. ps. Mors peccatorū pessima. Peccatū enim mors dicitur. quia per ipsum homo a deo qui est uita separatur. Johan. 14. Ego sum uia ueritas et uita. Mortui in quibus delictis et peccatis uestris. Ecce multitudo. In delictis quidem quantum ad obmissa. ps. Delicta quis intelliget etc. Et peccatis quantum ad comissa in quibus aliquando ambulastis. Quod ideo dicit ut multitudinē peccatorū exaggeret. Nam aliqui si ad horā mortui sunt in peccatis et in delictis. cessant tamē aliquando et peccare desistunt. sed isti de malo in peius pedentes et ambulantes proficiebant. Simile habet ps. 137. Multi enim ambulauerunt quos sepe dicebā uobis nunc autē et stens dico. Jer. 2. Ambulauerunt post uanitatē suā et uani facti sunt. Secundo quantum ad causam que ponit duplex. Una ex parte huius mundi qui alliciebant a rebus mundi. et quantum ad hoc dicit. Secundum seculū mundi huius id est secundum secularem uitā rerū mundanarū que uos alliciunt. r. Johan. 2. Si quis diligit mundū non est charitas patris in eo. Propter quod premitit. Nolite diligere mundū. Alia causa est ex parte demonū quibus seruebant: de quibus dicitur Sap. 14. Infandorū idolorū cultura omnis mali cau-

sa est et inuictū. Et quantum ad hoc dicit. Et secundum principem potestatis. Quā quidem causam describit tripliciter. Primo quidem quantum ad potestatem dicens. Secundum principem potestatis. id est potestatem exercentē. non quod habeat eam naturaliter: cum nec domin⁹ nec creator sit ex natura sed in quantum dominat hominibus qui se ei peccato subiiciunt. Johan. 12. Nunc princeps huius mundi exciet foras. Et. 14. Venit princeps huius mundi et in me non habet quicquid. Secundo quantum ad habitationē. quia aeris huius id est qui habet potestatem in hoc aere caliginoso. Ubi sciendum est quod de istis demonibus duplex est opinio apud doctores. Quidā enim dixerunt demones quod ceciderunt non fuisse de supremis ordinibus. sed de inferioribus qui presunt corporibus inferioribus. Constat autem totā creaturā corporalem administrari a deo ministro angelorū. Et hec est opinio Iohannis damasceni scilicet quod primus eorum qui ceciderunt preerat ordini terrestrium quod forte sumptū est ex dicto platonis qui ponebat quāsdā substantias celestes seu mundanas. Et secundum hoc exponitur hec quod dicit aeris hui⁹. id est ad hoc creati ut presiderent aeri huic. Alij uero uolunt et melius quod fuerint de supremis ordinibus ita quod hoc quod dicit aeris hui⁹ sit ad ostendendū ipsum aerē esse habitationem ipsorum in penā eorum. Unde iudas in sua canōica dicit. angelos uero qui non seruauerunt suū principatū sed deliquerunt suū domiciliū in iudiciū dei magni vincal eternis sub caligine reseruauit. Ratio autē quare non statim post eorum casum retrusū sunt in infernū sed dimittuntur in aere. est quia deus noluit quod ipsis peccantibus eorum creatio totaliter frustraretur. et ideo dedit eos hominibus in exercitiū quo bonis preparent coronā: malis autē eternam mortē. et quia usque ad diē iudicij est nobis tempus bellū et merendi. ideo usque tunc in aere permanebunt. post diem uero iudicij retrudentur in infernū. Aduertendum etiā quod una littera habet spiritus: et sic est gr̄ casus et ponitur singulare pro plurali. Quasi dicat spiritus. Alij littera habet spiritū et tunc est accusatiui casus. ut dicat secundum principem spiritū id est qui princeps est spirit⁹. Tertio quantum ad operationē ibi cum dicit. Qui nunc operatur in filios dissidentie id est in illos qui a se repellunt fructus passionis christi qui erant filij dissidentie. Vel quod de eternis non habent fidem nec spem salutis per christum. Et in talibus princeps potestatis aeris huius libere operatur dicens eos quo uult. de quibus infra. 4. dicitur. Qui desperantes sementipos tradiderunt impudicitie in operationem imundicie. Vel dissidentie id est de quibus eis est dissidentū id est qui ex malicia peccant. in quibus princeps huius mundi etiā operatur ad nutū. De his enim quod ex ignorantia et infirmitate peccant non est dissidentū nec in eis princeps iste operatur ad nutū. Sed contra. de nemine est desperandū quod diu uiuit. Respondeo dicendū est quod de alijs quo potest esse duplex spes. Una ex parte hominis. alia ex parte diuine gratie. Et sic de aliquo potest desperari ex parte sua: de quo tamē desperandū non est ex parte dei. sic de desperandū erat de lazaro iacente in sepulchro quod resurrexerit ex parte sua: de quo tamen desperandū non erat. ex parte dei a quo resuscitatus est. De illis uero quod ex malicia sunt multū in peccatis diuersi si attendatur eorum uirt⁹ desperari potest. Infrus sumus in limo profundū et non est substantia. Non tamē si attendat uirtus diuina. De istis autē filiis dissidentie dicit infra. 5. Nemo uos seducat inanibus uerbis. Propter hoc enim uenit ira dei in filios dissidentie. Unde inde cum dicit In quibus et nos omnes etc. Commemorat apostolus statū culpe quantum ad iudeos: ostendens eos omnes in peccato fuisse secundum illud Ro. 3. Causari sumus iudeos et grecos omnes sub peccato esse. Attendenda est tamē

Explanatio sancti Thome

differentia circa hoc. quia apostolus agens de culpa gē-
tium assignauit duas causas culpe fuisse. Una scilicet ex
parte mundi. alia ex parte demonum quos colebat. Quia
ergo iudei erant similes gentilibus in statu culpe quum
ad primam causam. non autem quum ad secundam. ideo ap-
tius non facit mentiones de culpa eorum nisi quum ad causam que
est ex parte mundi. Circa quod tria facit. Primo commemo-
rat eorum culpam quum ad peccatum cordis. Secundo quum
ad peccatum operis. Tertio quum ad peccatum originis.
Peccatum vero cordis insinuat per desideria carnis. et
quum ad hoc dicit. In quibus scilicet peccatis et delictis
nos omnes scilicet iudei aliquando conuersati sumus agē-
tes vitam nostram in desiderijs carnis nostre id est carna-
libus. Tit. 3. Eramus enim aliquando et nos insipientes
et increduli: errantes et seruientes desiderijs et voluptati-
bus varijs etc. Ro. 13. Carnis curam ne feceritis in deside-
rijs. Peccatum vero operis insinuat cum dicit. Facientes vo-
luntates etc. Peccatum enim operis nihil aliud est quam expres-
sio interioris concupiscentie. Est autem quedam concupi-
scentia carnis: sicut sunt concupiscentie naturales. puta
cibi per quam conseruat individuum: et venereorum per quam con-
seruatur species. et quum ad hoc dicit. Facientes volun-
tates carnis. id est ea in quibus caro delectatur. Rom. 8.
Qui autem in carne sunt deo placere non possunt. Que-
dam vero est concupiscentia cognitionis eorum scilicet que
non veniunt ex desiderio carnis sed ex ipso appetitu ani-
me ut honoris ambitio et proprie excellentie et huiusmo-
di. Et quantum ad hoc dicit. Et cogitationum. id est exequē-
tes illas concupiscentias que causantur ex instinctu co-
gitationum nostrarum. Peccatum vero originis insinuat dicens.
Et eramus natura filij ire. Quod quidem peccatum ex pri-
mo parente non solum in gentiles: sed etiam in iudeos trans-
funditur. Ro. 5. Sicut per unum hominem in hunc mundum
peccatum intravit et per peccatum mors. ita et in omnes ho-
mines mors pertransiit in quo omnes peccauerunt. Et
sic homines per baptismum mundantur a peccato origina-
li solum quum ad personas proprias unde generant filios
baptizandos ita circumcisio mundabat ab originali perso-
nas solum sed generabant adhuc circumcidendos. Et hoc est
quod dicit. Eramus natura id est per originem nature. Ho-
quidem nature ut natura est. quia sic bona est et a deo: sed
nature ut vitiosa est filij ire id est vindicte pene et gehem-
ne. et hoc sicut ceteri id est gentiles.

Lectio secunda.

Deus autem qui diues est in misericor-
dia propter nimiam charitatem suam quia
dilexit nos: et cum essemus mortui
peccatis: conuiuificauit nos in christo cuius
gratia estis saluati et conuersificauit et conse-
deret in seculis superuenientibus abundan-
tes diuitias gratie sue in bonitate super nos
in christo iesu.

Postquam exaggerauit apostolus Matiam culpe inficientis: hic
comendat beneficium gratie iustificantis. Circa quod duo
facit. Primo ipsum beneficium ponit. Secundo seipsum ex-
ponit ibi. Gratia enim estis etc. Beneficium autem illud descri-
bit quantum ad tres causas. Primo quantum ad causas ef-
ficientem. Secundo quantum ad causam formalem. Tertio
quum ad causam finalem. Efficiens autem causa beneficij di-
uini iustificantis est charitas dei. Et quantum ad hoc dicit
Deus autem qui diues est in misericordia propter nimiam

charitatem. Dicit autem propter nimiam charitatem. quia diues-
tionis diuine possumus considerare quadruplicem boni-
tatem et efficientiam. Primo quia nos in esse produxit. Cap. 11.
Diligis enim omnia que sunt et nihil odisti eorum que feci-
stis etc. Secundo quia ad ymaginem suam nos fecit et capa-
ces beatitudinis sue. Deut. 33. Quia eo sancto et milia in
dextera illius ignea lex dilexit populos omnes sancti in
manu illius sunt. Tertio quia homines per peccatum cor-
ruptos reparauit. Iere. 31. In charitate perpetua dilexi-
te ideo etc. Quarto quia pro salute nostra filium proprium
dedit. Iohan. 3. Sic deus dilexit mundum ut filium suum
unigenitum daret. Unde gregorius. Inestimabilis dile-
ctio charitatis ut seruus redimeres filium tradidisti. Dicit
autem qui diues est in misericordia. quia cum amor hominis
causatur ex bonitate eius qui diligitur: tunc homo ille di-
ligit ex iusticia in quantum iustum est et tunc amet. Quando
vero amor causatur bonitate in dilecto. tunc est amor pec-
dens ex misericordia. Amor autem quo deus amat nos cau-
sat in nobis bonitatem. et ideo misericordia ponit hic quasi
radix amoris diuini. Isa. 63. Largitus est in eis misericordiam suam
in misericordia sua. Multitudo viscerum tuorum et misericordiarum tua-
rum super me. Dicit autem deus diues in misericordia. quia
habet eam in finitum et indeficientem: quod non habet homo.
In tribus enim homo miseretur cum termino et limitatione.
Primo quidem largiendo beneficia temporalia. et hec mi-
sericordia est finita non excedens limites proprie facultatis.
Iob. 4. Quod potueris ita esto misericors. Sed de
us diues est etiam in omnibus qui inuocant illum ut dicitur
Ro. 10. Secundo est finita misericordia hominis. quia non
remitit nisi offensas proprias: et in hoc etiam modus esse des-
bet ut scilicet non sic passim remittat ut ille cui remittit
efficiat peccator prior et facilius ad iter offendendum.
Eccl. 8. Testis quia non profertur cito contra malos senten-
tia absque timore villo filij hominum propter mala. Deo
autem nihil nocere potest. et ideo potest omnem offensam re-
mittere. Iob. 35. Si peccaueris quid ei nocebis? Et pas-
sum post. Porro si iuste egeris quid donabis ei? Ter-
tio homo miseretur penam remittendo et in hoc etiam est mo-
dus seruandus scilicet ut non facias contra legis superio-
ris iusticiam. Deus autem penam omnium remittere potest
non astringatur aliqua superiori lege. Iob. 34. Quis
constituit alium super terram et quem posuit super orbem quem
fabricatus est? Sic ergo misericordia dei est infinita. quia
non coartatur angustijs diuitiarum: neque timore mocimen-
ti restringitur: neque lege superioris. Causa vero ex-
emplaris beneficij est. quia in christo collata est. Et quum
ad hoc dicit. Cum essemus mortui peccatis conuiuifica-
uit nos christo etc. ubi tangit triplex beneficium. scilicet iusti-
ficationis resurrectionis a mortuis: et ascensionis in celum
per que tria christo assimilantur. Dicit ergo quantum ad
primum ut legatur littera suspensiu. Deus autem qui di-
ues est etc. Cum essemus mortui peccatis conuiuificauit
nos christo. id est simul viuere facit cum christo. Iose. 6. Si
iustificabit nos post duos dies etc. Conuiuificauit in quantum
hic scilicet per vitam iusticie. ps. Qui posuit animam meam ad
vitam. et hoc in christo id est per gratiam christi. cuius scilicet christi
gratia estis saluati. Ro. 8. Spe enim salutis facti sumus.
Quantum vero ad secundum dicit. Et conuersificauit nos cum
christo quum ad animam in re et spe quum ad corpus. Ro. 8.
Qui suscitauit ipsum a mortuis uiuificabit et mortalia cor-
poris nostri etc. Quantum vero ad tertium dicit. Et conse-
deret in seculis in christo iesu scilicet nunc per speem
et tandem in futuro in re. quia ut dicitur Iohan. 12. Ubi
ego sum illic et minister meus erit etc. Ite Apoc. 3. Qui
vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut et ego

in epistolam ad Ephesios II

vici et sedē cū patre meo in throno eius. **U**itē autē in his apostolus p̄terito p̄ futuro: enuncians tanq̄ iam factum quod futurū est pro certitudine spei. Sic ergo conuulsi⁹ eam quantum ad animā tandē resuscitabit quātum ad corpus. confedere fecit quantum ad vtrūq̄. **C**ōsequē euz dicit. **E**t ostenderet rē. **O**stendit causam finalez collati beneficij. quod quidē potest duplicitē legi. quia secula su peruentia vel possunt accipi in vita ista vel in vita futura. Si em̄ accipiant in vita ista tunc seculū est quedaz mensura temporis: et periodus vnius generatiōis vt dicatur sic. **D**ico q̄ nos qui sumus p̄uinitie dormientium conuulsi⁹ eam in xp̄o: et hoc vt ostenderet in seculis sup̄ uenientibus id est in his qui futuri sunt post nos abūdātes diuitias gratie sue. et hoc non meritis nostris: sed bonitate sua que est scilicet sup̄ nos in christo iesu id est per xp̄m iesum. **I**. **A**bi. **I**. **I**esus xp̄s venit in hunc mundum peccatores saluos facere: quoz prim⁹ ego sum: et ibo mi sercordiā consecutus sum: vt in me ostenderet xp̄s omnem patientiā ad informatiōē illoz qui credituri sunt illi in vitam eternā. Sic ergo de⁹ largitus est sanctis p̄ meritū abundantia dona gratie vt posteri facilius conuertantur ad xp̄m. **E**t potest aliter accipi seculū scilicet in alia vita de quibus dicitur **E**ccl. 24. **E**t vsq̄ ad futuram seculum non desinam. **S**ed licet ibi sit vnū seculū quia ibi est eternitas. dicit tamē in seculis sup̄uenientibus p̄pter multitudinē sanctorū participantū eternitatem. vt dicantur ibi tot secula quot sunt eternitates participantē. **D**e his seculis dicitur in ps̄. **R**egnum tuuz regnum omnium seculoz. **D**icit ergo fm̄ hunc sensum. **D**ico q̄ viuificauit nos in spe scilicet per christum vel in gratia: vt ostenderet in seculis sup̄uenientibus id est in alia vita cōpleret abundantias diuitias gratie sue. id est abūdāte gratiā quā etiā in hoc mundo vuz multa dimittit peccata et maxima dona concedit. dicit **Q**ue quidē sup̄ abundat in vita alia. quia ibi indeficienter habet. **J**ob. 10. **E**go veni vt vitā scilicet gratie habeant in hoc mundo et abundantē habeat scilicet glorie in patria. **E**t hoc in bonitate sua. ps̄. **Q**uam bonus israel deus. **T**ren. 3. **B**onus est dominus sperantibus in eū: anime querenti illum. **E**t hoc supra nos. id est supra nostrum desideriu⁹ supra nostrū intellectū: et supra capacitātē nostram. **E**sa. 64. **O**culus non vidit deus absq̄ te que preparasti ex peccantibus te. **E**t hoc in christo iesu id est per xp̄m iesum quia sicut gratia nobis confertur per christum: ita et gloria que est gratia consumata. ps̄. **G**radiā et gloriā dabit dominus. **P**er ip̄m em̄ beatificamur p̄ que iustificamur. **D**icit autē. **E**t ostenderet. quia thesaurus gratie in nobis est occultus: quia habemus ipsum in vasis fictilib⁹ vt dicit. **2. cor. 4. 7. 1. Job. 3. V**idete qualē charitatē dedit nobis pater vt filij dei nominemur et sim⁹. **E**t parum post. **N**unc filij dei sumus et nondum apparuit rē. **S**ed ille thesaurus occult⁹ quia nondū apparuit: in seculis superuenientibus ostendit. quia in patria oīa erūt nobis aperta: que ad manifestam sanctorū gloriā pertinent. **R**o. 8. **N**on sunt condigne passionē huius tēporis ad futuram gloriā que reuelabit in nobis.

Lectio tertia.

Gratia em̄ estis saluati per fidem et hoc non ex vobis. **D**ei em̄ donū est non ex operibus: vt ne quis glorie tur. **I**psius em̄ sumus factura creati in christo iesu in operibus bonis: que preparauit deus vt in illis ambulemus.

Supra cōmemorans apostolus beneficiū dei quo libera

ti sumus a peccato interposuerat q̄ gratia xp̄i eram⁹ saluati. nunc autē illud probare intendit. **C**irca quod duo facit. **P**rimo em̄ p̄ponit intentionē suam. **S**ecundo manifestat p̄positum ibi. **E**t hoc non ex vobis rē. **D**icit ergo primo **B**ene dixi cuius gratia estis saluati. **E**t certe adhuc dico secure. **E**nim p̄ quia estis saluati gratia. **1. cor. 15. Gratia dei sum id quod sum. R**o. 3. **I**ustificari per gratiā ipsius. **I**dem em̄ est saluari et iustificari. **S**al⁹ enim importat liberationē a periculis. **U**nde perfecta salus hominis erit in vita eterna quando ab omnibus periculis immunis erit. sic nauis dicitur esse saluata quādo venit ad portū. **E**sa. 60. **O**cupabit sal⁹ muros tuos et portas tuas laudatio. **H**uius autē salutis spem suscipiūt homines dum in presenti iustificantur a peccato. et fm̄ hoc dicuntur saluati esse fm̄ illud **R**o. 8. **S**pe em̄ saluati sumus. **H**ec autē saluatio gratie est per fidem xp̄i. **C**oncurrit em̄ ad iustificatiōē impij simul cū infusiōe gratie motus fidei in deū in adultis. **L**uc. 8. **U**ade in pace fides tua te saluum fecit. **R**o. 6. **I**ustificati em̄ ex fide pacem habeamus. **D**einde cū dicit. **E**t non ex vobis rē. **M**anifestat quod dixerat. et primo xp̄m ad fidem que est fundamentū totius spiritualis edificij. **S**ecundo quātū ad gratiam ibi. **I**psius em̄ sumus factura rē. **C**irca p̄mum excludit duos errores. quoz prim⁹ est quia dixerat q̄ per fidem sumus saluati. posset quis credere q̄ ip̄a fides esset a nobis. quia credere in nostro arbitrio constitutum est. **E**t ideo hoc excludens dicit. **E**t hoc non ex vobis. **N**on em̄ sufficit ad credendū libere arbitriū. eo q̄ ea que sunt fidei sunt supra rationē. **E**ccl. 3. **P**lurima supra sensum hominis ostēsa sunt tibi. **1. cor. 2. Q**ue dei sunt nemo nouit nisi spirit⁹ dei rē. **E**t ideo q̄ homo credit hoc non potest ex se habere nisi deus det. scdm̄ illud **S**ap. 9. **S**ensum autē tuū quis sciet nisi tu dederis sapientia⁹ et miseris spiritū sanctū tuū de altissimis. **P**ropt̄ q̄ subdit. **D**ei em̄ donū est scilicet ip̄a fides. **P**hil. 1. **G**obis autē donatū est pro xp̄o nō solū vt in eū credatis: sed etiā pro eo patiamini. **1. cor. 12. A**lij em̄ datur fides in eodem spiritu. **S**ecundo excludit aliū errozē. **P**osset em̄ aliquis credere q̄ fides daretur nobis a deo merito operum precedentū. et ad hoc excludendum subdit. **N**o ex operibus scilicet precedentibus hoc donū meruim⁹ ali⁹ quando q̄ saluati sumus: quoniam hoc est ex gratia vt supra dicit em̄ fm̄ illud **R**o. 11. **S**i autē gratia iam non ex operibus. alioquin gratia iam nō est gratia. **S**ubdit autē rationē quare deus saluat homines per fides absq̄ merito precedentibus. **A**t ne quis gloriez in seipso: sed tota gloriā in deum referatur. ps̄. **N**on nobis domine nō nobis rē. **1. cor. 1. E**t non gloriez omnis caro in conspectu eius. ex ipso autē vos estis in xp̄o iesu. **D**einde cū dicit **I**psius em̄ factura sumus rē. **M**anifestat quod dixerat quantum ad gratiā. **C**irca quod duo facit. **P**rimo manifestat gratie infusiōē. **S**ecundo declarat gratie destinationē ibi. **Q**ue preparauit deus rē. **D**uo autē ad rationē gratie pertinent que etiā iā dicta sunt. quoz p̄m⁹ est. vt id quod est per gratiā non insit homini per seipm̄ vel a seipso. sed ex dono dei. **E**t quātū ad hoc dicit. **I**psius em̄ factura sumus. quia scilicet quicquid boni nos habemus non est ex nobis ipsis sed ex deo faciente. ps̄. **I**pe fecit nos et non ipsi nos. **D**eut. 32. **N**onne ip̄e est pater tuus qui possedit fecit et creauit te. **E**t continuat imediate cū precedenti vt dicat. **N**e quis gloriez q̄ scilicet ip̄ius factura sumus. **E**t potest continuari euz eo quod supra dixerat. **G**ratia em̄ saluati sumus. **S**ecundo pertinet ad rationē gratie vt non sit ex operibus precedentibus et hoc exprimitur in hoc q̄ subdit. **C**reatura. **E**t em̄ creatura aliquid ex nihilo facere. **U**nde quando aliquis iustifi-

Explanatio sancti Thome

atur sine meritis precedentibus dici potest creatus q̄si
ex nihilo factus. Hec aut actio scilicet creatio iusticie fit
virtute christi spiritus sancti dantis. Propter quod sub
dit. In christo iesu id est per christum iesum. Sal. ultio.
In xpo em̄ iesu neq̄ circūcisio aliquid valet neq̄ prepucium:
sed noua creatura. ps. Emitte spiritū tuū ⁊ creabū
tur. **¶** Alterius non solum datur nobis habitus virtutis
⁊ gratie: sed interius per spiritū renouamur ad bñ ope
randū. Unde subdit. In operib⁹ bonis. quia scilicet ipsa
bona opera sunt nobis a deo Esa. 36. Omnia em̄ opera
nostra operatus es in nobis Et quia quos predestinauit
hos ⁊ vocauit scilicet per gratiā vt dicit Ro. 8. ideo sub
dit de predestinatione dicens: Que scilicet bona opera
preparauit deus. Nihil em̄ aliud est predestinatio q̄ p̄
paratio beneficiorū dei inter que beneficia computant̄ et
ipsa bona opera nostra. Dicitur autē deus nobis p̄para
re in q̄tum disposuit se nobis datur. ps. Parasti cibum
illoz ⁊c. **¶** Sed ne aliquis intelligeret bona opera sic ef
se nobis preparata a deo: vt nihil ad illa per libez arbi
trium cooperaremur. ideo subdit. Et in illis ambulem⁹
Quasi dicat. Sic nobis ea preparauit vt ea nos ipsi nob
per liberum arbitriū impleamus. Dei enim adiutores
sumus vt dicitur. 1. cor. 3. Propter quod dicebat de se
ipso ap̄lus. 1. cor. 15. Gratia eius in me vacua non fuit:
sed abundantius omnibus laboraui. non ego autē s̄ gra
tia dei mecum. **¶** Signāter autē dicit Ambulem⁹. vt de
signet boni operis profectum fm̄ illud. Job. 12. Ambu
late dum lucem habetis infra. 5. Et filij lucis ambulate

Lectio quarta.

Propter qd̄ memores estote q̄ aliqui
vos qui gentes eratis in carne q̄ di
cebamini prepucium ab eo que dicit̄
tur circūcisio in carne manifesta: qui eratis
illo in tēpore sine xpo alienati a cōuersatio
ne israel ⁊ hospites testamentoz: pmissio
nis spem nō habentes ⁊ sine deo in hoc mū
do. Nunc autem in christo iesu vos qui ali
quādo eratis lōge facti estis p̄pe i sāguie xpi.
Profectus beneficio dei gentilibus exhibitō q̄tum ad
liberationē a peccato: hic recitat ap̄lus beneficiū eis ex
hibitiū in liberatione a statu gētilitatis. Circa quod duo
facit. Primo cōmemorat conditionem status preteriti.
Secundo recitat beneficia eis exhibita in statu presentī
ibi. Nunc autē in xpo iesu ⁊c. Circa primū duo facit. Pri
mo cōmemoratiōis status preteriti ponit exhortationē.
Secundo ipsemet status preteriti declarat conditionē ibi
Quia aliquando ⁊c. Dicit ergo. Propter quod vt scili
cet aduertere possit q̄ omnia sint nobis data ex dei gra
tia memores estote. Deut. 9. Memento ⁊ ne obliuiscas
ris quomodo ad iracundiā puocaueris dominū dei tuū
⁊c. Deut. 16. Memineris diei egressiōis tue de egypto
omnibus diebus vite tue. Secundo cū dicit. Quia ali
quando. Cōmemorat preteriti status conditionē. ⁊ primo
quantū ad mala que habebāt. Secūdo quantū ad bona
quibus priuabantur ibi. Qui eratis illo tēpore ⁊c. Cir
ca primū ponit tria mala. Primo gētilitatis crimē quo
idolis seruiebant. cum dicit. Quia aliquando vos gen
tes eratis. 1. cor. 12. Scitis quoniam cū gentes essetis ad
simulachra muta put dicebamini euntes. Quidā vero
libi habent. Vos qui gentes eratis. ⁊ tunc pendet con
structio vsq̄ ibi. Nunc autē in xpo iesu ⁊c. **¶** Secundo re
citatur eoz carnalem cōuersationē cū dicit. In carne id ē
carnaliter viuentes Ro. 8. Qui autē in carne sunt deo

placere non possunt. **¶** Tertio recitat contemptus eoz
vilipensione qua a iudeis vilipendebantur. Unde dicit.
Qui dicebamini prepucium id est in circūcisio ab ea scilicet
circūcisio que dicitur circūcisio manifesta in carne id ē
a iudeis tali circūcisio circūcisio. Et dicit manifesta
ita. ad differentiā circūcisiois spiritualis: de qua dicit
Col. 2. In quo circūcisus estis circūcisio non manifa
sta in expoliatiōe corporis carnis: sed circūcisio xpi.
Et sequitur parum post. Vos cū mortui essetis in delictis
⁊ prepucio carnis vestre conuiuicauit cū illo cōdonans
vobis omnia ⁊c. **¶** Deinde cum dicit. Qui eratis illo tē
pore ⁊c. Cōmemorat bona quibus priuabantur. ⁊ p̄mo
participatiōe sacramentoz. Secundo dei cognitiōe
ibi. Et sine deo in hoc mundo. Circa primū ponit tria
sacramenta quoz participatiōe priuabantur. Primo
christi dignitate. Unde dicit. Qui eratis illo tēpore si
ne christo. id est sine promissione christi: que facta est tu
deis. Jere. 23. Suscitabo dauid germē iustū ⁊c. Zach.
9. Euxta sariis filia syon: iubilans filia hierusalem. ecce rex
tuus venit tibi iustus ⁊ saluator. **¶** Secundo tangit so
cietatē sanctorū qua priuabantur quādin in gētilitate. p̄
manebant cū dicit. Alienati a cōuersatione israel. quia sci
licet iudeis cū gentilib⁹ nō erat licitū cōuersari. Deut.
7. Non inibis cum eis seduz: non miseraberis eoz: ne
q̄ sociabis cū eis coniugia ⁊c. Job. 4. Non em̄ contum
tur iudei sanritatis. Et quantum ad illos qui in iu
batiōe recipiebantur contēpibilibiter cum fiebant p̄seliti
Unde subditur. Et hospites testamentoz. Quasi dicat
huiusmodi p̄seliti quando conuerterebantur ad iudeos
⁊ fiebant p̄seliti. non sicut ciues sed sicut hospites reci
piebantur ad recipiendum testamenta dei. Dicit autē res
testamentoz. quia iudeis vetus testamentū erat exhibitū
⁊ nouum erat p̄missum. quia vt dicitur Eccl. 4. 4. Te
stamētum suū confirmauit super caput iacob. Quod po
test intelligi de veteri testamento. Promiserat em̄ deus
bare aliud testamentū Baruch. 2. Statuā illis testamē
tum alterū sempiternū. Hoc autē reddidit illis quoz ad
optio est filioz dei ⁊ gloria ⁊ testamentū. vt dicit Ro. 9.
¶ Ponit etiā aliud beneficiū quo priuabant. scilicet spes
futuroz bonoz cū dicit. Promissionis spem non habentes.
q̄ vt dicit Sal. 3. Abiac dicte sunt p̄missiones ⁊ semi
eius. **¶** Alterius ponit summā dāni ficatiōis qua dam
nificabantur. scilicet dei cognitiōem ibi. Et sine deo in
hoc mundo id est sine cognitiōe dei. ps. Non in iudea
deus. non autē notus gentibus vt dicit. 1. thes. 4. Nō
in passione desiderij sicut ⁊ gentes que ignorant deū qd̄
tamen intelligitur de cognitiōe que est per fidem. Naz
de cognitiōe naturali dicitur. Ro. 1. Qui cum cognō
uissent deum: non sicut deum glorificauerunt ⁊c. **¶** Ad
sequenter cū dicit. Nunc autē in xpo ⁊c. Cōmemorat be
neficiā eis exhibita in statu cōuersiōis per xpm. Circa
quod duo facit. quia primo ostendit quomodo facti sunt
participes bonoz quibus ante priuabant. Secūdo ostē
dit qd̄ illa bona non sicut hospites: sed sicut ciues reci
piuntur ibi. Ergo non estis hospites ⁊c. Prima iterum
in duas. quia primo cōmemorat huiusmodi beneficia in
generali Secundo in specialī ibi. Ipse em̄ est par nostra
⁊c. Dicit ergo primo. dixi q̄ in illo tēpore eratis sine xpo
alienati a cōuersatione israel. Nūc autē id ē post q̄ con
uersi estis ad xpm. vos qui estis in christo. id est qui et ad
heretis per fidem ⁊ charitatē. 1. Job. 4. Qui manet in
charitate in deo manet: ⁊ deus in eo. Sal. ultio. In xpo
enim iesu neq̄ circūcisio aliquid valet: neq̄ prepucium:
sed noua creatura. Vos in q̄ qui aliquando eratis lōge.
id est elongati a deo. non loco sed merito. ps. Longe a
peccatoribus salus. ⁊ a cōuersatione sanctorū ⁊ partīc

in epistolam ad Ephesios II

patrone testamentorum. ut dictum est. Statim facti estis prope deo scilicet et sanctis eius et testamentis. **Esa. 6.** Filij sui de longe venient etc. **Mar. 8.** Quidam enim ex eis scilicet gentilibus de longe venerunt scilicet de regione diversitatis similitudinis et statu gentilitatis. vos autem modo facti estis prope. scilicet in sanguine christi id est per sanguinem eius: quo vos christus attraxit. **Job. 12.** Ego si exaltatus fuero a terra omnia traham ad meipsum. Et hoc propter nimiam charitatem: que potissime in morte crucis manifestatur. **Iere. 31.** In charitate perpetua dilexi te. ideo attraxi te miserans.

Lectio quinta.

Ipsa enim est pax nostra que fecit vtramque unum et medium parietem macerie solvens inimicitias in carne sua: legem mandatorumque decretis euacuans ut duos condat in semetipso in vno nouo homine faciens pacem ut reconciliet ambos in vno corpore deo per crucem interficiens inimicitias in semetipso: et veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis et pacem his que prope quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem.

Comemoratis beneficijs collatis ipsis ephesijs in generali per christum: hic ea commemorat in speciali. Circa quod duo facit. Primo ostendit quemmodum appropinquauerit populo iudaico. Secundo qualiter propinquiores facti sunt deo. Secunda ibi. Et reconciliet ambos etc. Prima iterum in tres. quia primo ostendit causam appropinquationis. Secundo modum. Tertio finem. Secunda ibi. Et medium parietem etc. Tertia ibi. Et duos etc. Causa autem appropinquationis est christus. propter quod dicit: **Iheronimus** est pax nostra etc. Et est emphatica locutio ad maiorem rei expressionem. Quasi dicat. Bene dico que facti estis prope. sed hoc factum est per christum. quia ipse est pax nostra id est causa pacis nostre. Unde dicebat **Job. 14.** Pacem meam do vobis. Sic autem modus loquendi fieri consuevit quando totum quod est in effectu dependet ex causa. sicut cum dicimus de deo: quod ipse est salus nostra. quia quicquid salutis est in nobis causatur a deo. Quia ergo quicquid pacis est in nobis causatur a christo: et per consequens quicquid appropinquationis. quia homo qui pacificatus est cum alio secure potest ambulare seu appropinquare ad ipsum. Ideo dicit quod est pax nostra. Nam in eius natiuitate angeli annunciauerunt pacem. **Luc. 2.** Gloria in altissimis est christus: et in terra pax etc. Ipse etiam christus in corpore existente: mundus maximam pacem habuit qualem ante non habuerat. **ps.** Quietus in diebus eius iusticia etc. Ipse etiam resurgens pacem annunciauit. **Luc. ultimo.** dixit eis Pax vobis. Sequitur. Qui fecit vtramque unum. quia scilicet christus vtrumque populum: videlicet cet iudeorum colentium deum vix et gentium ab huiusmodi dei cultura alienatorum contunxit in vnum. **Iohan. 10.** Alias oues habeo que non sunt ex hoc conuili etc. vix ibi. Et fiet vnum ouile et vnus pastor. **Ezech. 37.** Rex vnus erit omnibus imperans etc. Modus autem appropinquationis ostenditur cum subdit: Medium parietem etc. Hic autem modus est per remotionem eius quod diuidebat. Debemus autem ad intellectum littere ymaginari vnum magnam campum et multos homines ibi congregatos. in quo quidem per medium protendatur et eleuet vnus paries diuidens

eos ita que non videatur populus vnus sed duo. Quis ergo remoueret parietem contingeret illorum hominum congregationem in turbam vnā et efficeretur populus vnus. Sic intelligendum est. quod hic dicitur. **Mundus enim iste est sicut ager.** **Matth. 13.** Ager est mundus. hic autem ager. scilicet mundus plenus est hominibus. **Gen. 8.** Crescite et multiplicamini et replete terram. In isto autem agro est paries. quia quidam sunt ex vna parte: quidam ex alia. hic autem vna pars potest dici lex vetus fuit carnales obseruantes in qua iudei conclusi custodiebantur. ut dicit **Gal. 3.** Sub lege custodiebamur conclusi in eam fide que reuelanda erat. **Can. 2.** Ipse stat post parietem nostrum. quia videlicet christus per veterem legem figurabat. ipse autem hunc parietem remouit: et ita cum nullum remaneret inuestitum factus est populus vnus iudeorum et gentium. Et hoc est quod dicit. Dico que fecit vtramque vnus. hoc modo scilicet soluens medium parietem. Parietem dico macerie non muri. Tunc enim est paries macerie quando lapides in eo non conglutinantur cemento: nec ad hoc erigitur ut duret imperpetuum sed vsque ad tempus presinitum. **Act. 9.** ergo lex est paries macerie propter duo. Primo quod non conglutinabatur charitate: que est quasi cementum coglutinans singulos sibi inuicem: et omnes simul christo. **infra. 4.** Solliciti seruare vnitatem spiritus in vincto pacis. **Act. 15.** enim lex: est lex timoris inducens homines per penas et combinationes ad obseruantias mandatorum. Et si qui illo tempore legis eam ex charitate obseruabant iam pertinebant ad nouum testamentum. ut dicit **Aug.** quod est lex amoris. **Ro. 8.** Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore etc. Secundo vetus lex est paries macerie. quia non fuit data ut perpetuo duraret sed vsque ad tempus presinitum. **Gal. 4.** Quanto tempore heres paruulus est nihil differt a seruo cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et acrioribus est vsque ad presinitum tempus a patre ita et nos cum essemus etc. Sed hic incidit questio. quia dicit parietem macerie soluens. contrarium dicitur. **Matth. 5.** Non veni soluere legem sed adimplere. Respondet dicendum est quod in veteri lege erant precepta moralia et ceremonialia. Moralium quidem precepta christus non soluit sed adimpleuit: superaddendo consilia et exponendo ea que scribe et pharisei male intelligebant. **And.** dicebat **Matth. 5.** Nisi abundauerit iusticia vestra plus que scribare etc. Et iterum dicitur est aliquis diliget proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros etc. Cerimonialia vero precepta soluit quidem quantum ad eorum substantiam. sed adimpleuit quantum ad illud quod figurabant adhibens figuratum figure. Est ergo intelligendum quod hic dicit soluens. scilicet quantum ad obseruantiam legis carnalis. Et soluere hoc scilicet parietem macerie est soluere inimicitias que erant inter iudeos et gentiles quia isti volebant legem seruare: illi vero minime. ex quo oriebatur inter eos ira et inuidia. Sed certe has inimicitias christus soluit in carne sua assumpta. Nam in eius natiuitate statim pax hominibus annuntiata est. **Luc. 2.** Et in carne sua scilicet imolata. quia ut dicitur **infra. 5.** Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam. In quo quidem sacrificio impleta sunt omnia illa sacrificia et cessauerunt. **Hebre. 10.** Vna enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Quid autem sit iste paries insinuat dicens: quod est lex mandatorum. Quasi dicat. Soluens parietem et hoc legem mandatorum etc. Dicit autem lex veteris lex mandatorum. non quod alie leges mandata ca reat. Noua enim lex mandata habet **Job. 14.** Mandatum non uuum do vobis. Sed propter duo. Primo quod propter magnam numerum mandatorum legalium tantum que ab omnibus fuari non possunt.

in epistolam ad Ephesios II

sancto i quo vno accedunt. In nullo ergo deficiunt a spiritualium honorum participatione. Ad intellectum autem littere sciendum est quod collegium fidelium quandoque in scripturis vocatur domus. sicut illud psalms. **Hymno. 3.** Et scias quomodo in domo dei oporteat te conuersari quod est dei ecclesia. Quandoque autem vocatur ciuitas: sicut illud psalms. Hierusalem que edificatur ut ciuitas. Ciuitas enim habet collegium politicum: domus autem vconomica: inter que quidem duplex differentia inuenitur. Nam qui sunt de collegio domus communicant sibi in actibus priuatis: qui vero sunt de collegio ciuitatis communicant sibi in actibus publicis. Item qui sunt in collegio domus reguntur ab vno qui vocatur paterfamilias: sed qui sunt in collegio ciuitatis reguntur a rege. Ita enim est paterfamilias in domo sicut rex in regno. Sic igitur collegium fidelium aliquid habet de ciuitate: et aliquid de domo. Sed si consideretur rector collegij pater est. **Mat. 6.** Pater noster qui es in celis etc. **Iere. 3.** Patrem vocabis me et post me ingredi non cessabis: et sic collegium est domus. Si vero ipsos subditos consideres sic ciuitas est quia communicant sibi in actibus precipuis scilicet fidei spei et charitatis. Et hoc modo si fideles considerentur in se est collegium ciuitatis. Si vero rector collegij attendatur est collegium domus. Et ideo apostolus duo verba ponit hic scilicet hospites et aduene. Hoc enim sunt hospites ad domum quod aduene ad ciuitatem. Hospites enim dicitur quasi extranei a domo. **Ecccl. 29.** Vita neque hospitandi de domo in domum. Aduena vero est qui extraneus venit ad ciuitatem. Et si dicat apostolus Quia eratis extranei a collegio fidelium sicut hospites ad domum et aduene ad ciuitatem. quemadmodum et pelerit ad leges veterem sed nunc non est ita quia iam non estis hospites etc. **Esa. 54.** Ecce accola veniet qui non erat mecum aduena quondam cuius adiungetur tibi. Consequenter cum dicit. Sed estis ciues sanctorum etc. concludit quod conuenit statui presentis dicens. Sed estis ciues sanctorum etc. Quasi dicat. Quia collegium fidelium dicitur ciuitas in comparatione ad subditos: et domus in comparatione ad rectorem: collegium ad quod vocati estis est ciuitas sanctorum et domus dei. **ps.** Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Unde **Augustinus.** Duas ciuitates faciunt duo amores. Nam amor dei vsque ad contemptum sui scilicet hominis amantis facit ciuitatem hierusalem celestem. amor vero sui vsque ad contemptum dei facit ciuitatem babyloniam. Quilibet ergo vel est ciuis sanctorum si diligit deum vsque ad contemptum sui. **Proverb. vltimo.** Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. Si vero diligit se vsque ad contemptum dei est ciuis babylonis. Consequenter cum dicit. Superedificati. etc. manifestat propositum. Consuetum est in scripturis quod in figura que metonymia dicitur continens ponat. pro parte: sicut quandoque domus pro his qui sunt in domo. Secundu hinc ergo modum loquitur apostolus de his qui sunt in domo dei. scilicet de fidelibus: sicut de vna domo et comparat eos edificio. Et circa hoc duo facit. quia primo proponit intentum. Secundo ostendit quod huius edificij participes facti sunt ipsi ephesij ibi. In quo et vos coedificati etc. Circa primum duo facit. Primo proponit huius edificij fundamentum. Secundo ipsius constructionem seu complementum ibi. In quo omnis edificatio constructa etc. Fundamentum autem ponit duplex. Annum secundarium et aliud principale. Secundarium quidem fundamentum sunt apostoli et prophete. Et quantum ad hoc dicit eos non esse hospites sed ciues: quia iam pertinent ad edificium spirituale vtpote superedificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum id est qui sunt apostoli et prophete. i.

sup doctrinam eorum. Et aliter supra fundamentum apostolorum et prophetarum. i. supra christum qui est fundamentum apostolorum et prophetarum. Quasi dicat. In eodem fundamento superedificati estis in quo apostoli et prophete sunt edificati: qui ex iudeis fuerunt. Hec autem expositiones due tantummodo ad verba differunt sed prima conuenientior est: quia si alia conuenientior esset: tunc pro nibilo adiungeret. **Ipso summo angulari lapide christo iesu:** cum ipse iesus sit summum fundamentum. Secundu ergo primum modum magis consonat: ita tamen quod precipuus lapis et summum fundamentum sit christus. Quantum vero ad sententiam nihil differunt quod idem est dicere christum esse fundamentum et doctrinam apostolorum et prophetarum. cum christum tantum non seipsum predicauerint. vnde accipere eorum doctrinam est accipere christum crucifixum. prime **Cor. primo.** Nos autem predicamus christum crucifixum. primo **Pet. primo.** Quibus reuelatum est quia non sibi ipsis. etc. Item prime **Cor. 2.** Nos autem sensum christi habemus. **Morandum est quod apostoli dicuntur fundamenta. ps.** Fundamenta eius in montibus sanctis. **Esa. 54.** Fundabo te in saphiris. id est in celestibus virtutibus. Expresse autem dicuntur fundamenta. **Apo. 21.** Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim. et in ipsis nomina duodecim apostolorum. Qui intrantem dicuntur fundamenta in quantum eorum doctrina christi annunciat. **Mat. 16.** Super hanc petram edificabo ecclesiam meam. Dicit autem apostolorum et prophetarum ut designet quod vtraque doctrina est necessaria ad salutem. **Mat. 13.** Scriba doctus in regno celorum similis est homini parifamilias qui profert de thesauro suo noua et vetera. Item ut ostendat concordiam inter vtraque ad alterandum idem est vtriusque fundamentum. Nam quod prophete predixerunt futurum apostoli predicauerunt factum **Roma. primo.** Paulus seruus iesu christi vocatus apostolus segregatus in euangelium dei: quod ante promissum ferat per prophetas suos. **Principale vero fundamentum tantum est christus iesus: et quantum ad hoc dicit. Ipso summo. etc.** Vbi tria dicit de eo scilicet quod sit lapis. quod angularis. et quod summus. Lapis quidem est propter fundamenti firmitatem. Unde dicitur **Mat. 7.** Quia domus que fundata erat supra petram firmiter edificata erat intrantum quod nec pluuia nec flumina nec venti poruerunt eam destrueri. Non sic autem de domo fundata super arenam. **Daniel. 2.** Lapis abscissus de monte sine manibus. Angularis autem dicitur propter vtriusque coniunctionem. Nam in angulo duo parietes vniuntur. Sic in christo populus iudeorum et gentium vnitus sunt. **ps.** Lapidem quem reprobauerunt edificantes hic factus est in caput anguli. **Act. 4.** Hic est lapis qui reprobatum est a vobis edificandus qui factus est in caput anguli et non est in aliquo alio salus. Et hoc idem de se introducit. **Mat. 21.** Nunquid legistis in scripturis. Lapidem quem reprobauerunt edificantes hic factus est in caput anguli. etc. Summus autem dicitur propter dignitatis celsitudinem. **Esa. 82.** Ecce ego mittam in fundamentis sion lapidem angularem probatum preciosum in fundamento fundatum. Sed est in fundamento spirituali et in edificio materiali. Materiale namque edificium fundamentum habet in terra. Et ideo oportet ut principali fundamentum sit magis infirmum. Spirituale vero edificium fundamentum habet in celo. et ideo quod fundamentum spirituale est principali tanto sit sublimius: ut sic imaginemur ciuitatem quaedam descedere de celo cuius fundamentum in celo existens edificium dimissum ad nos videat inferi. sicut illud **Apo. 21.** Vidi ciuitatem hierusalem descendente de celo. etc. **Consequenter cum dicit. In quo omnis edificatio etc.** agit de constructione edificij. In qualibet autem edificij

Explanatio sancti Thome

constructione quattuor requiruntur. Primo edificij fundatio. Secundo constructio. Tertio augmentatio. Quarto consummatio. Que quidem breuiter tangit cum dicitur: In quo scilicet fundamento qui christus est principaliter et doctrina apostolorum et prophetarum secundario: quia ut dicitur per apostolum 1 Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere preter id etc. Secundo vero tangit secundum cum dicitur: Omnis edificatio constructa. Et quidem si intelligatur allegorice designat ipsam ecclesiam: que tunc constructur quando homines ad fidem conuertuntur. Si autem moraliter intelligatur significat animam sanctam et tunc eiusmodi edificatio constructur quando bona opera superedificatur super christum. Proverb. 14. Sapiens mulier edificat domum suam. per apostolum 1 Cor. 3. Unusquisque videat quomodo superedificet. In hoc ergo fundamento scilicet christo omnis edificatio spiritalis constructur iudeorum vel gentilium a deo per auctoritatem. per apostolum. Nisi dominus edificauerit domum etc. Heb. 3. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creauit deus est. Sed instrumentaliter constructur edificium vel ab homine qui seipsum edificat vel a patris. Tertium tangit cum dicitur: Crescit in templum etc. quod quidem fit quando multiplicantur qui salui fiunt. Act. 6. Verbum domini crescebat et multiplicabatur numerus discipulorum in hierusalem valde. Crescit etiam quando homo crescit in bonis operibus. Et in gratia crescit quantum ad hoc quod fit templum sanctum. Templum enim a deo inhabitatur et ideo oportet quod sit sanctum. per apostolum. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Et quia nos debemus inhabitari a deo ut deus in nobis habitet: ad hoc nos parare debemus ut sancti simus. per apostolum 1 Cor. 3. Nescitis quia templum dei estis et spiritus dei habitat in vobis. 1 Cor. 12. Ecce tabernaculum dei cum hominibus et habitabit cum eis. Sed nunquid statim a principio cum charitatem habemus templum dei sumus. Respondeo dicendum quod sic. Et quantomagis proficimus: tanto magis deus habitat in nobis. Et ideo ad hoc edificium quarto requiritur perfectio et consummatio quod ostendit cum dicitur: In domino. Consequenter cum dicitur: In quo et vos etc. ostendit quomodo gentiles facti sunt participes huius edificij dicens: In quo scilicet edificio non solum superedificatur iudei: sed etiam vos ephesij edificamini. id est similitudine aliorum edificamini. per apostolum. Ad quem accedentes lapide viuus ab hominibus quidem reprobatur: a deo autem electum et honorificatum et ipsi tanquam lapides viuus superedificamini domos spirituales. Et ideo subdit: In habitaculum dei. ut scilicet deus in vobis inhabitet per fidem. infra. 3. Inhabitare christum per fidem in cordibus vestris. Hoc autem non potest fieri sine charitate: quia qui manet in charitate in deo manet etc. per apostolum. 1 Jo. 4. Caritas autem datur nobis per spiritum sanctum. 1 Jo. 5. Caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ideo subdit: In spiritu sancto.

Capitulum tertium.

Huius rei gratia ego paulus vincit christi iesu pro vobis gentibus si tamen audistis dispensationem gratie dei que data est mihi in vobis quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum sicut supra scripsi in breui potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio christi quod alijs generationibus non est agnatum filiis hominum: sicuti nunc reuelatum est sanctis apostolis eius et prophetis in spiri-

tu esse gentes coheredes et concorporales et coparticipes promissionis in christo iesu per euangelium.

Supra commemorauit apostolus multa dei beneficia humano generi et ipsis apostolis collata: hic commemorat specialia beneficia sibi tradita. Primo ergo proponit intentionem suam in generali. Secundo exponit per partes specialia sibi. Quoniam secundum reuelationem etc. Circa primum duo facit. Primo ponit suam conditionem quantum ad patientiam et tribulationes quas prulit. Secundo quantum ad dona gratie que deus sibi contulit sibi. Si tamen audistis etc. Dicit ergo. Dixi in quo et vos coedificamini etc. Huius rei gratia. id est edificemini et conuertamini ad christum: ego paulus qui tantus sum: quia apostolus iesu christi et magister gentium in fide et veritate nunc vincit sum rome. Nam hac epistolam de urbe scripsit ubi in vinculis tenebatur. 2. Thym. 2. Laboro vsque ad vincula quasi me operans. infra. 4. Obsecro vos in istis ego paulus vincit sum in domino. Et quo apparet eius tribulatio et passio in squalore carceris. Et quia pena non facit martyrem sed causa. ideo addit suarum tribulationum causam. Duplex est autem causa pro qua quis martyr: scilicet causa profectionis. Una si patiat pro fide christi vel pro qua cunctis alia virtute. 1. Pet. 4. Nemo vestrum patietur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor: si autem ut christianus non erubescat. Et quantum ad hoc dicit. Vincit christi iesu. Alia si patiat pro ecclesie utilitate. Et quantum ad hoc ait. Pro vobis gentibus. id est tantum intendo conuersionem vestram et verbum salutis vobis predicare quod traditus sum carceri. 2. Cor. primo. Tribulamur pro vestra exhortatione et salute. Col. primo. Nunc gaudeo in passionibus pro vobis. Consequenter cum dicit. Si tamen audistis etc. ponit donum gratie sibi commissum. Quasi dicit. Dico quod sum pro vobis gentibus vincit sum. Si tamen audistis. id est intellexistis dispensationem gratie que data est mihi pro vobis. Quod potest intelligi dupliciter. Uno modo ut dispensatio accipiat passiuem: et sit sensus: si tamen audistis dispensationem gratie etc. id est si intellexistis quod mihi hoc donum scilicet apostolatus in gentibus est dispensatum. Nam ut dicitur infra. 4. Antiquis data est gratia secundum mensuram donationis christi. Et infra. Ipse dedit quosdam quidem apostolos: quosdam autem prophetas etc. Unde mihi dispensatum est a domino christo. id est venit in fortem gratia dei hec ut in vobis fructum faciam. Col. primo. Factus sum ego minister etc. Dico dispensationem dei que data est mihi in vobis. id est est eorum dispensatio tradita est mihi. Alio modo ut dispensatio accipiat actiuem ut sit sensus. Si tamen audistis dispensationem etc. id est si intellexistis quod mihi datus sit ut vobis gratia dispensem per communionem sacramentorum et hoc in vobis per apostolum 1 Cor. 4. Sic nos existimet homo ut ministros christi. Consequenter cum dicit. Quoniam secundum reuelationem etc. manifestat conditionem suam per partes et in specialibus. Circa quod duo facit. quia primo ponit quod pertinet ad dignitatem officij scilicet dispensationem gratie. Secundo illud quod pertinet ad experientiam patientie scilicet tribulationes sibi. Quia propter petro ne deficiatis etc. Prima iterum in duas. Primo ostendit gratie dispensationem quantum ad diuersorum mysteriorum cognitionem. Secundo quantum ad ipsorum executionem ibi. Cuius factus sum minister etc. Prima iterum in duas. Primo ponit mysterium christi sibi datum cognitionem. Secundo exponit quod sit istud mysterium ibi. Esse gentes coheredes etc. Circa cognitionem suam tria ponit. Primo quod sit certa. Secundo quod sit plena. Tertio quod sit excellens. Certa quidem est quia non est per humanam industriam nec per humanam intentionem que falli potest. Sap. 9. Cogitationes enim mortalium timide et incerte